

V ČR ročně vystuduje 5000 studentů učitelství. A všichni potřebují kvalitní praxi na školách.

KDO JE PROVÁZEJÍCÍ UČITEL

PRŮVODCE STUDENTA UČITELSTVÍ NA PRAXI

Provázející učitel je **zkušený učitel, u kterého praktikuje student učitelství**. Poskytuje studentovi na praxi podporu, spolupracuje s ním při přípravě a plánování výuky, při její realizaci i při jejím vyhodnocování; **disponuje reflektivními dovednostmi, které mu umožňují vyhledávat a rozvíjet příležitosti k učení studenta učitelství, a podporovat ho tak v jeho profesním růstu**. Ve většině vyspělých zemí je jeho činnost považována za klíčový nástroj systémové podpory profesního učení studentů učitelství a patří mezi priority vzdělávací politiky v oblasti přípravy učitelů. Mnoho výzkumů naznačuje, že role mentorů má velký význam při rozvíjení kompetencí studentů během praxe a při rozhodování o učitelské profesi.

JEDINÝ PRAKTIK V PREGRADUÁLNÍ PŘÍPRAVĚ

Složkami učitelské přípravy jsou učitelská propedeutika, oborová složka s didaktikou, závěrečná práce a učitelská praxe. První tři složky jsou zajištěny univerzitními vzdělavateli, na něž jsou kladeny kvalifikační požadavky především výzkumného charakteru, nikoli v oblasti praktické zkušenosti s výukou v regionálním školství. **Provázející učitel na praxi – čtvrtá složka učitelské přípravy – je tak často jediným praktikem, se kterým se student v průběhu své pregraduální přípravy setká. Má proto na studenta učitelství a kvalitu praxe zásadní vliv**. Provázející učitel je spjat se vstupem studenta učitelství do prostředí školy a ustavení role studenta ve školní třídě, čímž může ovlivnit jak vnímání nové role samotným studentem, tak podobu jeho budoucí výuky (Vlčková 2015). Nekvalitní praxe naopak může v některých případech být demotivací k výkonu učitelské profese a vést k brzkému drop-outu.

KLÍČOVÝ HRÁČ PRO PROPOJENÍ TEORIE S PRAXÍ

Provázející učitelé dnes stojí, metaforicky řečeno, nad jakousi propastí mezi teorií a praxí – jejich práce není prioritou pro ředitele škol, neboť pracují nikoliv pro školu, na níž působí, ale pro vysokou školu připravující budoucí učitele. Vysoká škola pak často vnímá učitelské praxe (a s nimi spojené potřeby provázejících učitelů) jako marginální záležitost. **Pro integraci praktické a teoretické části učitelské přípravy ve smysluplný celek je přítom spolupráce mezi provázejícím a vysokoškolským pedagogem naprosto klíčová. Podpora této spolupráce je proto nezbytností.**

Společně s univerzitními vzdělavateli je provázející učitel nejvýznamnějším hráčem v pregraduální přípravě učitelů, a zajištění podpory pro kvalitní výkon jeho práce je klíčové pro kvalitu učitelské přípravy.

Postavení provázejícího učitele je slepá skvrna v systému přípravy budoucích učitelů. Přestože se jedná o klíčového aktéra pregraduální přípravy učitelů, jehož spolupráce se studenty učitelství ovlivňuje úspěšnost začínajícího učitele při vstupu do profese, současný stav této skutečnosti neodpovídá.

„Stát se dobrým učitelem začíná spoluprací se zkušenějším učitelem. Učitelem, který ve vás věří, který vás táhne, posouvá a pomůže vám dostat se na další úroveň. Mít vedle sebe takového člověka už během studia je obrovská pomoc, aby mladý učitel dokázal učitelské povolání zvládnout.“

Jana, absolventka studia učitelství a učitelka na ZŠ

NEDOSTATEK PRAXE STUDENTŮ UČITELSTVÍ

Již dlouhou dobu se v akademickém prostředí i ve vzdělávací politice diskutuje o významu učiteléské praxe pro profesní přípravu učitelů i o nutnosti propojení teoretické přípravy učitelů s její složkou praktickou. Často je zmiňováno, že **učiteléská praxe není v kurikulu studijních programů učitelství zastoupena v dostatečné míře** – v současnosti se dle Rámcových požadavků MŠMT například jedná o 10–15 % u učitelství pro MŠ a 1. stupeň ZŠ a 8–10 % pro 2. stupeň ZŠ a SŠ. Podle studie PAQ Research si 46 % zájemců o studium učitelství myslí, že na učiteléských oborech je málo praxe, což je jedním z důvodů nízkého zájmu o učitelství.

JEŠTĚ DŮLEŽITĚJŠÍ NEŽ DOSTATEK PRAXE JE JEJÍ KVALITA

Výzkum realizovaný na Pedagogické fakultě MU (srov. Vlčková & Lojdová, 2020) potvrzuje, že učiteléské praxe nemusí být dostatečně efektivní ani v případě, že je jim věnován adekvátní prostor (jak z hlediska času stráveného při práci s dětmi, tak reflexí na fakultě). **Zásadní je totiž kvalita praxe, kterou ve významné míře spoluutváří právě provázející učitel, a to kvalitní spolupráce se studentem učitelství.** Zcela klíčové je proto vytvoření podmínek pro fungování takové spolupráce a připravenost učitele na roli vzdělavatele budoucích učitelů. V současnosti jsou však provázející učitelé v systému přípravy učitelů slepou skvrnou.

CO PROVÁZEJÍCÍM UČITELŮM BRÁNÍ VE ZVYŠOVÁNÍ KVALITY PRAXÍ?

- a. Podmínky výkonu role provázejícího učitele **nejsou ukotveny v legislativě**; pojetí postavení, činnosti a podpory provázejícího učitele je tak ponecháno na každé fakultě a škole.

Vymezení činnosti provázejícího učitele v legislativě, stejně jako jeho odměny i spolupráce s vysokou školou, nalezneme například v Německu.

- b. Učitelé **nejsou pro práci provázejícího učitele systematicky připravováni**. Jejich mentorské a reflektivní dovednosti nejsou rozvíjeny v **povinném vzdělávacím programu**. Provázející učitelé přitom potřebují specifické dovednosti nutné pro práci s dospělými v rámci reflektivního pojetí praxí. V důsledku absence alespoň základních reflektivních dovedností provázejícího učitele trpí efektivita učiteléské praxe, protože řada příležitostí k učení studentů učitelství zůstává nevyužita.

Příprava provázejících učitelů je dnes přítomna v řadě vyspělých zemí Evropy, povinné přípravné studium existuje například v Německu, Finsku, Norsku, Anglii či Rakousku.

Ve spolkové zemi Berlín v Německu se od roku 2016 učitelé systematicky připravují na roli provázejícího učitele speciálním studiem. 87% provázejících učitelů tvrdí, že se během tohoto studia naučilo techniky, které výrazně zlepšily jejich práci provázejícího učitele. 97 % z nich potvrdilo, že jim studium pomohlo lépe vést diskuse se studenty učitelství. Ve všech oblastech se navíc ukázala spolupráce pro studenta výhodnější, když ho na praxi vedl kvalifikovaný provázející učitel (Wagner et al., 2018).

Data z programu Učitel naživo ukazují, že 93% těchto studentů učitelství považuje diskuse a společnou reflexi s provázejícím učitelem za velmi přínosnou a zásadní část praxe. Provázející učitelé programu Učitel naživo jsou na svou roli, podobně jako v Německu, systematicky připravováni, což ale v ČR zatím není standard (Učitel naživo, 2021).

- c. Provázející učitelé **nejsou za svou práci v této roli odměňováni**; a pokud ano, pak spíše symbolicky.

- d. Provázející učitelé vykonávají svou roli vedle své běžné práce učitele; nemají nárok na snížení rozsahu přímé pedagogické činnosti, a **na podporu studentů učitelství tak nemají vyhrazen čas**.

Z šetření MŠMT (2022) na vzorku 261 provázejících učitelů vyplynulo, že nedostatek času pro kvalitní výkon činnosti provázejícího učitele v rámci jejich úvazku představuje zásadní překážku pro to, aby mohli provázející učitelé věnovat více času reflexím odučených hodin se studenty učitelství. Jako nejvhodnější řešení uvádělo nejvíce respondentů (37%) kombinaci příplatku a sníženého rozsahu přímé pedagogické činnosti.

Data z programu Učitel naživo ukazují, že 71,4% provázejících učitelů považuje časovou náročnost za překážku kvalitního výkonu této role.

- e. Provázející učitelé **nejsou vnímáni jako skuteční partneři vysokoškolských vzdělavatelů**, spolupráce těchto dvou aktérů není systémově zajištěna. Ačkoliv již Národní program rozvoje vzdělávání z roku 2001 zmiňuje nutnost vymezení vztahy mezi fakultami a fakultními školami, dodnes chybí ujasnění koncepce jejich spolupráce (Bílá kniha 2001).

Výzkum v Austrálii, Hongkongu a Irsku dospěl k závěru, že nedostatečná spolupráce mezi univerzitami a školami nepříznivě ovlivňuje profesní rozvoj provázejících učitelů (Ng a Chan, 2012; Uusimäki, 2013; Young a MacPhail, 2014; Salo et al., 2019). Dobrá praxe co se týče spolupráce mezi učiteli na školách a vysokoškolskými vzdělavateli se osvědčila například ve Finsku či Švédsku (Li & Dervin, 2018; Učitel naživo, 2021).

- f. Nejsou nastaveny ani podmínky pro další rozvoj provázejících učitelů. Ti často zůstávají na provázení studentů učitelství **sami, bez pomoci či podpory zvenčí** (chybí kolegiální spolupráce, mentorská podpora apod.), ale i **uvnitř školy** (např. nedostatečná podpora ze strany ředitele školy i kolegů).

Studie ze zahraničí odhalily, že když provázejícím učitelům chybí vhodné materiály pro jejich práci, negativně se to projevuje na kvalitě jejich práce se studenty – budoucími učiteli (Hodgson, 2014; Salo et al., 2019; Young a MacPhail, 2014).

Data z programu Učitel naživo ukazují, že až 90,5 % provázejících učitelů považuje za důležité sdílení s ostatními provázejícími učiteli.

JAK LZE SITUACI NAPRAVIT A KVALITU PRAXÍ ZVÝŠIT

1. Legislativním ukotvením postavení provázejícího učitele v systému pregraduální přípravy budoucích učitelů jako plnohodnotného vzdělavatele budoucích učitelů

CO SE JIŽ PODAŘILO

Kdo je provázející učitel a jaký je třeba minimální rozsah praxe pro vstup do této role

V červnu 2023 byla schválena novela zákona o pedagogických pracovnících, která ukotvila základní vymezení role provázejícího učitele.

CO JEŠTĚ ZBÝVÁ

a. Požadavek přípravného studia pro provázející učitele v systému dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků

Kvalitativní požadavky studia pro provázející učitele stanoví ministerstvo školství Standardem studia pro provázející učitele. Součástí studia musí být mentorská podpora umožňující rozvíjet reflektivní dovednosti (vzdělávání a příprava na roli, průběžná reflexe práce v roli, setkávání a sdílení s provázejícími učiteli z různých škol), mentorské dovednosti a nastavení vztahu VŠ a školy.

b. Odměna provázejícímu učiteli

Finanční odměna pro provázejícího učitele představuje účinné motivační opatření, které posílí kvalitu práce provázejícího učitele a podpoří její význam. Je důležité zajistit provázejícím učitelům finanční odměnu ve výši odpovídající významu této činnosti a požadavkům na výkon této role.

c. Snížení týdenního rozsahu přímé pedagogické činnosti provázejícího učitele

Kvalitní výkon role provázejícího učitele je velmi časově náročný. Kromě přímého kontaktu se studentem na praxi, kde na hodinu odučené hodiny studentem připadá alespoň hodina společné přípravy a hodina společné reflexe s provázejícím učitelem, má provázející učitel během školního roku řadu dalších s touto činností souvisejících úkolů. Například je žádoucí, aby provázející učitel své uvolnění mohl využít i pro bližší spolupráci s fakultou, popřípadě pro konzultaci se studenty v rámci následových hodin apod. Snížení rozsahu přímé pedagogické činnosti (PPČ) na dobu celého školního roku je proto adekvátní i v případech, kdy provázející učitel studenty na praxi neprovází nepřetržitě po celý školní rok.

Nedostatek času brání kvalitnímu výkonu této role v první řadě a vystavuje provázející učitele nadměrné zátěži. Obzvláště, pokud se provázení věnují ve větším rozsahu. Nedostatek vyhrazeného času pro tuto činnost může významně snižovat motivaci učitelů do této role vstoupit. Je přitom žádoucí, aby činnost provázející učitele vykonávali ti nejlepší učitelé, u kterých se bude koncentrovat co nejvíce studentů a praxí. Odpočty PPČ jsou proto jedinou udržitelnou cestou, jak tento ideální stav zajistit. Přispívají navíc nejen kvalitě, ale i efektivitě – pokud provázející učitelé tráví provázením studentů více času, ve své roli se zlepšují a zároveň jich je potřeba menší počet. Vyžaduje se tedy menší investice do jejich vzdělávání a péče o ně, čímž klesají celkové náklady.

2. Nastavením dalších podmínek umožňujících provázejícímu učiteli úspěšně zvládat jeho roli

a. Zprostředkování nástrojů umožňujících rozvoj reflektivních kompetencí a podporu kvality práce provázejícího učitele

Takovým nástrojem může být kromě již vytvořeného kompetenčního rámce absolventa učitelství také kompetenční rámec provázejícího učitele, jehož cílem je podpořit učitele, kteří vstupují do role provázejícího učitele a který mohou využít k vyhodnocení posunu svých kompetencí v této roli. Inspirací může být Kompetenční rámec provázejícího učitele, který ve svém učitelském programu používá Učitel naživo – metodika + kartičky.

b. Zajištění spolupráce mezi vysokoškolskými vzdělavateli a provázejícím učitelem

Spolupráce je důležitá pro propojení teorie a praxe v učitelské přípravě a pro posílení pocitu spoluzodpovědnosti provázejícího učitele za přípravu budoucích učitelů. Realizovat ji lze například skrze tripartitní setkávání směřující ke společnému vyhodnocování posunu studenta.

c. Zapojení do komunity vzdělavatelů budoucích učitelů (jako partnera vysokoškolských vzdělavatelů)

Významné je i zapojení provázejících učitelů do komunity spočívající ve spolupráci a sdílení se všemi aktéry zapojenými do profesní přípravy učitelů, podílení se na tvorbě koncepčních materiálů i získávání podnětů pro vlastní rozvoj v roli provázejícího učitele. Inspirací může být Komunita vzdělavatelů budoucích učitelů.

d. Metodická podpora

Důležitá je také tvorba a distribuce metodických materiálů a podpora v oblasti práce provázejících učitelů všem, kteří se podílí na zajištění praxí studentů učitelství. Učitel naživo má s provázejícími učiteli dlouholeté zkušenosti a může nabídnout jak metodickou podporu samotným provázejícím učitelům, tak metodickou podporu vysokým školám i ředitelům škol při zajišťování praxí studentů učitelství a spolupráce s provázejícími učiteli.

CO JE PRO TO POTŘEBA?

Schválit návrh systému podpory provázejících učitelů v předložené novele školského zákona. Tento systém musí zahrnovat všechny navržené prvky, aby mohl správně fungovat:

- požadavek přípravného studia provázejícího učitele
- odměnu provázejícímu učiteli
- snížení rozsahu přímé pedagogické činnosti provázejícího učitele

PROČ PRÁVĚ TĚD?

- V březnu 2023 byl vládě k projednání předložen návrh novely školského zákona, který přináší podporu provázejícím učitelům, kterou MŠMT pokusně ověřuje

V červnu 2023 byla schválena novela zákona o pedagogických pracovnících, která zahrnuje ukotvení pozice provázejícího učitele. Na to má navázat konkrétní podpora v rámci aktuálního návrhu novely školského zákona, a prováděcích právních předpisů, která má nabýt účinnosti od roku 2026. Předložený návrh systému podpory provázejících učitelů MŠMT od září 2023 do prosince 2025 pokusně ověřuje.

Výkon role provázejícího učitele v minimálním rozsahu 60 hodin za školní rok má být specializovanou činností, která bude vyžadovat vstupní (min. 20 hodin) a průběžné (min. 20 hodin za školní rok) specializační studium v rámci dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků a za jejíž výkon bude nárok na specializační příplatek 2000 Kč hrubého měsíčně. Při výkonu této činnosti v rozsahu 90 a více hodin za školní rok budou mít provázející učitelé nárok na odpočet 1 hodiny přímé pedagogické činnosti (PPČ) za týden, v případě provázení v rozsahu 120 a více hodin na odpočet 2 hodin (odpočty se tak budou týkat cca 5-10% všech provázejících učitelů).

Systém podpory provázejících učitelů v návrhu novely školského zákona proto musí být schválen a zahrnovat všechny zmíněné prvky, aby mohl správně fungovat. Jejich zajištění navíc **nepředstavuje žádné dodatečné nároky na státní rozpočet. V případě odpočtů PPČ pouze zanedbatelné** v řádu desítek úvazků učitelů ročně (tj. do 0,1% všech úvazků učitelů v regionálním školství), jak uvádí samo MŠMT. Lze také předpokládat, že pouze část těchto úvazků bude zajištěna zaměstnáním nové osoby (dalšími řešeními jsou udělení přespočetné hodiny nebo jiný druh optimalizace v rámci stávajících úvazků ve škole).

- Podpora provázejících učitelů je klíčová pro úspěšnou implementaci probíhající reformy pregraduální přípravy učitelů

MŠMT si společně s děkany fakult připravujících učitele v září 2021 dalo za cíl reformovat systém přípravy učitelů v ČR tak, aby byl do deseti let jedním z nejlepších v Evropě. Cílem reformy je do roku 2024 výrazně proměnit podobu praxí studentů učitelství, podpořit inovace jejich přípravy a rozvoj oborových didaktik. Kvalita praxí je závislá na roli provázejícího učitele. Naplnění reformy se proto neobejde bez ukotvení provázejícího učitele a vytvoření podmínek pro kvalitní výkon této role. Závazek ukotvit provázejícího učitele a připravit jeho systémové financování je obsažen v samotném memorandu k reformě.

- Kvalitní praxe jsou důležité pro naplnění Strategie 2030+

Zkvalitnění profesní přípravy budoucích učitelů je v souladu se Strategii vzdělávací politiky ČR do roku 2030+. Víme, že čtyři z deseti učitelů zmiňují nedostatečnou didaktickou přípravu. Po dokončení studia se necítí být připraveni jít učit (Talis, 2018). Učitelství v ČR každý rok vystuduje 5000 studentů. Ti všichni potřebují kvalitní praxi na školách.

- Kvalitní praxe jsou prevencí předčasných odchodů učitelů z profese

Kvalitní praxe během studia učitelství přispívá ke snížení tzv. drop-outu (předčasného odchodu z profese) začínajících učitelů. V situaci, kdy nám v Česku chybí přibližně 6000 učitelů a předčasnými odchody jsou nejvíce ohroženi právě začínající učitelé, jde o zásadní přínos.

- Zkvalitnění učitelství skrze kvalitní praxe může zvýšit počet zájemců o studium učitelství

Zkvalitnění praktické přípravy budoucích učitelů má potenciál přilákat ke studiu učitelství více zájemců. Víme, že 38 % zájemců o učitelství je od pedagogického studia odraženo, nejčastěji z důvodu nedostatku praxe při studiu a nemoderní či nekvalitní výuce. Přibližně třetina vysokoškolských studentů a čerstvých absolventů také uvedla, že by zvažovala studium učitelství, pokud by bylo moderní a zaměřené zejména na získání praxe (Korbel a Prokop, 2021).

K problematice vám rády poskytnou další informace naše expertky

Mgr. et Bc. Kateřina Konrádová
katerina.konradova@ucitelnazivo.cz
+420 774 625 813

Členka vedení organizace a vedoucí Advokačního týmu organizace Učitel naživo, zabývá se strategickým řízením a budováním kapacit ve veřejné správě v oblasti školství, analýzou a designem vzdělávacích politik.

Mgr. Blanka Vaculík Pravdová, Ph.D.
blanka.pravdova@ucitelnazivo.cz
+420 737 449 087

Odborná garantka učitelství v Učiteli naživo a členka realizačního týmu Komunity vzdělavatelů budoucích učitelů, odborně se věnuje profesní přípravě učitelů a tématu podpory provázejících učitelů.

Pro propojení s experty z řad lektorů programu Učitel naživo či Ředitel naživo, zkušených praktiků z našich tréninkových a spolupracujících škol nebo s ostatními odborníky z organizace či expertní rady kontaktujte **Kateřinu Konrádovou**.